

pelijk dezelfde kansen zouden krijgen als Europeanen. Hij bepaalde dat inheemsen die in dienst van het gouvernement of van gouvernements-bedrijven waren, evenveel zouden verdienen als Europeanen van gelijke rang en hij weigerde op Java de poenale sanctie in te voeren. Ten aanzien van de inheemse samenleving deed hij één keer een ernstige misgreep: in 1910 vroeg hij in een rondschrijven aan het BB-apparaat, te bevorderen dat er op zondagen geen inheemse markten gehouden zouden worden – ruim twee weken later moest hij die instructie, die grote weerstand had gewekt in de inheemse wereld, intrekken.

Idenburg stond in beginsel met sympathie en begrip jegens het nieuwe dat zich in die wereld ging aftekenen. 'Het is niet te loochenen', schreef hij in maart '13 (enkele maanden dus na het eerste congres van de *Sarekat Islam*) aan de minister van koloniën, 'dat in de laatste jaren een geest van ontwaking, van zichzelf bewust worden door het oosten gaat. Die geest, in Japan begonnen, grijpt sterk om zich heen, vooral na de Russisch-Japanse oorlog'¹ – drie maanden later, in juni, ging hij in een brief aan Kuyper dieper op de *Sarekat Islam* in.² 'U weet even goed als ik', schreef hij,

'dat de geestelijke bodem hier sinds jaren geprepareerd is, of men dat nu noemt: 'ontwaken van Azië' of iets anders, doet er weinig toe. De inlander begint zich rekenschap van zijn bestaan te geven; hem is voorgerekend dat hij zijn gronden ver beneden de waarde voor de suikercultuur verhuurt; dat hij te weinig arbeidsloon ontvangt; hij geeft er zich rekenschap van dat men hem in de *dessa* en bij de lagere inlandse hoofden met zijn klachten vaak als *quantité négligeable* beschouwt. Hij heeft gehoord wat er in Japan en in China en in Turkije is geschied. Hij heeft de metamorphose der Indo-Chinezen gezien die zeer parmantig optreden. Hij is gaan vragen: waarom?

Op die aldus sinds lang geprepareerde bodem heeft zich met reuzensnelheid een vereniging gevormd, wier doel zich voor de Javaan aldus vertaalt: 'laat ons door samenwerking onze positie sterken', 'laat ons onze godsdienst beter naleven'. De Islam komt er natuurlijk altijd bij. Het is de band die de verschillende bevolkingsdelen samenbindt.'

Wat, schreef hij, 'het belanghebbend Europees publiek vurig (wenste)', was hem bekend. Europese bladen hadden hem herhaaldelijk verweten dat het Nederlands gezag door hem in gevaar werd gebracht, doordat hij, aldus het *Soerabaiaas Handelsblad* in mei, de Javaan alleen zag 'in de

¹ Brief, 16 maart 1912, in van der Wal: *Opkomst*, p. 158. ² A.v., p. 242, e.v.